

Ojciec Święty Benedykt XVI w adhortacji apostolskiej *Verbum Domini*, która jest owocem prac Synodu Biskupów poświęconego słowu Bożemu w życiu i misji Kościoła, przypomniał, że „kapłan powinien często przestawać ze słowem Bożym” (VD, 80). Dokument ten jest szczególnie ważny dla kapłanów, pierwszych stróżów Prawdy Objawionej, powołanych do głoszenia Słowa Życia. Jubileusz 60. rocznicy Sakramentu Kapłaństwa, pierwszego proboszcza parafii Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny, Księdza Prałata Stefana Gibały jest okazją, by podziękować dostojnemu Jubilatowi za świadectwo życia kapłana, który był pierwszym wierzącym w niezastąpioną moc Słowa. Dla Księdza Prałata Pismo Święte zawsze zawierało w sobie życiodajną, jedyną Prawdę, także wtedy, gdy dla wielu wydawała się ona niewygodna albo nieaktualna. Książka Jubilat każdego dnia wsłuchuje się w słowo Boże, ponieważ ono wzmacnia w nim postawy zgodne z duchem Chrystusowej Ewangelii. Ciągłej inspiracji do owocnego służenia Bogu, Kościołowi i drugiemu człowiekowi współczesny kapłan powinien szukać w Jezusowym Kazaniu na Górze.

Kazanie na Górze, nazywane również Kodeksem Nowego Przymierza¹, obejmuje przemówienie Jezusa, które zapisane jest w Ewangelii wg św. Mateusza w rozdziałach 5-7. Św. Augustyn, jako pierwszy, ten fragment Ewangelii wg św. Mateusza określił terminem „Kazanie na Górze”². Jest to jedna z pięciu mów, jakie zawiera ta Ewangelia (Mt 5-7; 13; 18; 22-23; 24-25). Jezus wygłosił ją siedząc, a więc w pozycji typowej dla nauczycieli żydowskich, którzy „otwierają swoje usta”, aby nauczać zgromadzonych u stóp uczniów³. Spośród tych pięciu przemówień Jezusa, Kazanie na Górze jest jednak najbogatsze pod względem teologicznym⁴.

¹ Zob. J. Drozd, *Błogosławieństwa Ewangeliczne*, Katowice 1990, 158.

² Por. B.M. Metzger, M.D. Coogan, *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 1996, 296.

³ Zob. Mt 23,2.

⁴ Por. D.J. Harrington, *The Gospel according to Matthew*, Collegeville, Minnesota 1982, 27; E. Szymanek, *Teologiczna treść Kazania na Górze*, w: F. Gryglewicz (red.), *Chrystus i Kościół. Wybrane teksty Nowego Testamentu*, Lublin 1979, 35; D. i P. Alexander, *Przewodnik po Biblii*, Warszawa 1997, 474; K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały słownik teologiczny*, Warszawa 1996, 207; S.T. Pinckaers, *Szczęście odnalezione*, Poznań 1997, 13.

Dla odczytania pełnego sensu tak podstawowego tekstu ewangelicznego, jakim jest Kazanie na Górze należy zwrócić uwagę na krytykę literacką, do której szczególną uwagę przypisuje współczesna hermeneutyka biblijna. Poznanie rodzaju literackiego Kazania, które powstało przeszło 1900 lat temu i adresatów, czyli wspólnoty judeo-chrześcijańskiej, żyjącej w latach 75-85 po Chrystusie ułatwi zrozumienie jego sensu teologicznego⁵.

Dawna egzegeza biblijna, na czele z J. Staudingerem, podchodziła do Mt 5-7 na sposób apologetyczny, próbując odnaleźć w Ewangelii dosłowne powiedzenia Jezusa i odtworzyć szczegółowe okoliczności historyczne. Nie mówiono więc nic o teologii Ewangelistów, ale wszystko odnoszono wprost do Jezusa⁶. Współczesne badania literackie metodą historii form i redakcji prowadzą jednak do stwierdzenia, że na powstanie tej wielkiej mowy Jezusa w jej aktualnej formie złożyły się trzy elementy:

- autentyczne logia Jezusa⁷
- tradycja chrześcijańska, która te logia zbierała, przekazywała i komentowała
- praca literacko-teologiczna Mateusza - redaktora⁸.

Praca redakcyjna Mateusza polegała na zebraniu przekazywanych przez tradycję logiów Jezusa, opracowaniu ich z punktu widzenia literackiego i teologicznego, adaptacji do potrzeb jego Kościoła oraz na skomponowaniu z nich wielkiej mowy⁹.

⁵ Por. J. Kudasiewicz, *Biblia, historia, nauka*, Kraków 1986, 382. Na temat środowiska powstania Kazania na Górze (i całej Ewangelii wg św. Mateusza), jego adresatów i czasu powstania można przeczytać w: D.R.A. Hare, *How Jewish Is the Gospel of Matthew*, CBQ 62,2 (2000), 264-277; D. J. Harrington, *The Gospel of Matthew, Sacra Pagina - 1*, Collegeville, Minnesota 1991, 3-7; P.J. Achtemeier (red.), *Encyklopedia biblijna*, Warszawa 1999, 284; R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp do Nowego Testamentu*, Poznań 1996, 170; A. Jankowski, K. Romaniuk, L. Stachowiak, *Komentarz praktyczny do Nowego Testamentu, cz.1*, Poznań-Kraków2 1999, 9; M. Bednarz, *Ewangelie synoptyczne*, Tarnów 1996, 185; W. Harrington, *Klucz do Biblii*, Warszawa 1997, 391; S. Gądecki, *Wstęp do Ewangelii Synoptycznych*, Gniezno2 1999, 51-60; A. Kowalczyk, *Rodzaj literacki Ewangelii Mateusza*, STV 34,1 (1996), 117-153; J. Kozyra, *Jak powstały Ewangelie*, Kraków 1992, 77-80.

⁶ Por. J. Kudasiewicz, *Kazanie na Górze (Mt 5-7). Problematyka literacka i teologiczna*, Znak 27, 250-251 (1975), 568.

⁷ Logia Jezusa - są to autentyczne słowa samego Jezusa, które w okresie po zmartwychwstaniu mogły ulec pewnej stylizacji. Przypuszcza się, że Mateusz i Łukasz czerpali je głównie z jednego, nie zachowanego źródła, tzw. Q. - Zob. H. Langkammer, *Słownik biblijny*, Katowice3 1989, 96-97; T. Penar, *Wstęp szczegółowy do ksiąg Nowego Testamentu*, Pelplin 1982, 12.

⁸ Zob. J. Kudasiewicz, *Biblia...*, dz. cyt., 374-375.

⁹ Por. J. Kudasiewicz, *Kazanie...*, dz. cyt., 569. Więcej na temat roli Mateusza w skomponowaniu

1. Porównanie Mateuszowego Kazania na Górze z Łukaszym Kazaniem na Równinie

Obok Ewangelii św. Mateusza paralelny tekst Kazania odnajdujemy na kartach Ewangelii wg św. Łukasza (6,17-49). Między tymi dwoma ujęciami mowy Jezusa spostrzegamy najpierw wiele podobieństw, ale i różnic¹⁰.

Przemówienie Jezusa w wersji podanej przez św. Mateusza i św. Łukasza zaczyna się błogosławieństwami (Mt 5,3-12; Łk 6,20-25)¹¹, a kończy się przypowieścią o domu budowanym na skale lub piasku (Mt 8,24-27; Łk 6,47-49). Główna część obu mów również zdradza wiele wspólnych elementów zgodnych w treści, a nieraz nawet w kolejności zdań: nakaz miłości nieprzyjaciół i zakaz odwetu (Mt 5,39-42.44-48; Łk 6,27-30), złota reguła (Mt 7,12; Łk 6, 31), zakaz sądzenia innych (Mt 7,1-5; Łk 6,37), tajemnica złych i dobrych owoców (Mt 7,16-21; Łk 6,43-46). Trzeba nadto uwzględnić inną okoliczność. Wiele słów Jezusa, znajdujących się w Kazaniu na Górze, można znaleźć rozproszonych po całej Ewangelii Łukasza, a szczególnie w tzw. sekcji podróży (Łk 9,51-19,27). Do ważniejszych paralel należą następujące: sól ziemi (Mt 5,13; Łk 14,34), światło na świeczniku (Mt 5,15; Łk 11,33), pogodzenie się z przeciwnikiem (Mt 5,25; Łk 12,58), Modlitwa Pańska (Mt 6,9-12; Łk 11,23), skarb na ziemi (Mt 6,19; Łk 12,35), światło ciała (Mt 6,22; Łk 11,34), służba dwom panom (Mt 6,24; Łk 16,13), zbytnia troska o życie (Mt 6,25; Łk 12,22), wytrwała modlitwa (Mt 7,1-7; Łk 11,9-13), ciasna brama (Mt 7,13; Łk 16,13).

Ewangelii i problemów związanych z jego autorstwem można przeczytać w: D. J. Harrington, *The Gospel of Matthew*, dz. cyt., 8-10; A. Läpple, *Od egzegezy do katechezy*, t.II, Warszawa 1986, 268-272; J. Kudasiewicz, *Ewangelie synoptyczne dzisiaj*, Ząbki2 1999, 190-199; *Wstęp do Ewangelii według Mateusza*, w: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu*, t.IV, Poznań3 1994, 6-9; R. Bartnicki, *Autorstwo Ewangelii według św. Mateusza w świetle świadectw starożytnego Kościoła i współczesnej dyskusji*, WST 10 (1997), 37-50; M. Fortuna, *Hebrajska Ewangelia św. Mateusza ze średniowiecznego traktatu żydowskiego*, RBL 42,4 (1989), 241-249; H. Langkammer, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, Wrocław 1992, 382; E. Dąbrowski, *Prolegomena do Nowego Testamentu*, Poznań3 1959, 175; P.C. Bosak (red.), *Słownik - Konkordancja osób Nowego Testamentu*, Poznań 1991, 295-296; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, PŚNT, 32; X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego Testamentu*, Poznań4 1998, 385.

¹⁰ Zob. B.M. Metzger, M.D. Coogan, *Słownik...*, dz. cyt., 296; K. Romaniuk, *Synopsa polska Czterech Ewangelii*, Wrocław3 1991, 30-34.

¹¹ Bardzo szczegółowy artykuł dotyczący różnic i podobieństw pomiędzy wersją Mateuszową a Łukaszkową samych błogosławieństw przedstawił K. Romaniuk. Zob. K. Romaniuk, *O najstarszej postaci błogosławieństw, stanowiących wstęp do Kazania na Górze*, Tom 1 (1984), 75-86.

Analogiczna budowa obydwu kazań, identyczne treści i kolejność niektórych logiów świadczą o tym, że Ewangeliści czerpali ze wspólnego źródła, w którym nie tylko znaleźli logia Jezusa, ale również pewne ich usystematyzowanie. Tym wspólnym źródłem był zbiór logiów Jezusa, określane przez współczesną krytykę literą Q (od niemieckiego wyrazu „Quelle” – źródło)¹². Wbrew obawom wywołanym przez zbyt radykalne tezy dawnej szkoły morfokrytycznej należy stwierdzić, że właściwie stosowana metoda Formgeschichte, doprowadza nas do „historycznego Jezusa” z przedpaschalnej tradycji żywej w kręgu Jego uczniów¹³.

Między ujęciem św. Mateusza i św. Łukasza spostrzegamy również wiele różnic¹⁴.

1) Kontekst – św. Mateusz umieszcza Kazanie na początku publicznej działalności Jezusa, w każdym razie przed ustanowieniem kolegium Dwunastu. Św. Łukasz ma już dużo materiału narracyjnego dotyczącego działalności Jezusa, przy czym samo Kazanie następuje po ustanowieniu kolegium Dwunastu.

2) Miejsce wygłoszenia Kazania: u św. Mateusza Jezus wstąpił na Górę¹⁵ (Mt 5,1), u św. Łukasza – Jezus zatrzymał się na Równinie¹⁶ (Łk 6,17).

Poza bezpośrednią treścią objawioną w słowach, góry prawie zawsze wyrażają w Biblii głęboką symbolikę¹⁷:

¹² Zob. J. Lambrecht, *Out of the Treasure. The Parables in the Gospel of Matthew*, Louvain Theological & Pastoral Monographs, nr 10, Louvain 1992, 19; H. Langkammer, *Etyka Nowego Testamentu*, Wrocław 1985, 105; B.M. Metzger, M.D. Coogan, *Słownik...*, dz. cyt., 296; T. Penar, *Wstęp szczegółowy...*, dz. cyt., 23; A. Jankowski, *Trwajcie mocno w wierze*, Kraków 1999, 53; J. Homerski, *Ewangelia według św. Mateusza*, BL, 8; K. Romaniuk, *O najstarszej...*, dz. cyt., 75; W. Harrington, *Klucz...*, dz. cyt., 379.

¹³ Zob. A. Jankowski, *Trwajcie...*, dz. cyt., 53.

¹⁴ Por. F. Lage, *Błogosławieństwa: tekst i interpretacja*, Com 7 (1987) 5 (41), 4-5; K. Romaniuk, *Objaśnienia trudności nowotestamentalnych*, Kraków 1998, 25; E. Szymanek, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, 94; J. Kudasiewicz, *Kazanie...*, dz. cyt., 569-570; J. Drozd, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., 33-34; H. Langkammer, *Etyka...*, dz. cyt., 105.

¹⁵ Według J. Zawadzkiego Chrystus swoją naukę wygłosił w pobliżu Kafarnaum w Galilei, na jakimś wzgórzu, przypuszczalnie na górze Karn-Hattin, na jednym z cyplów lub na przelęczu. Zob. J. Zawadzki, *Jezusa Chrystusa "Kazanie na Górze"* (Mt 5,1-7,29; Łk 6,20-49). *Komentarz i rozważania*, RBL 2 (1949), 19-34. Zaś E. Szymanek przypomina, że miejsce wygłoszenia Kazania od IV wieku utożsamiane jest z Górą Błogosławieństw, liczącą ok. 150 m wysokości, oddaloną ok. 3 km na północny zachód od Kafarnaum. Por. E. Szymanek, *Wykład...*, dz. cyt., 97.

¹⁶ Chodzi tutaj o nieckę na północno-zachodnim wzgórzu brzegu jeziora Genezaret. Zob. H. Muszyński, *Błogosławieni Pana*, Gniezno 1996, 15.

¹⁷ Por. X. Léon-Dufour (red.), *Słownik teologii biblijnej*, Poznań 1994, 299-303.

Synaj – góra, na której Jahwe objawił się Mojżeszowi, pozostanie na zawsze znakiem wybrania kapłańskiego ludu Bożego Starego Przymierza, który Bóg uczynił sobie szczególną własnością i ludem świętym Boga¹⁸.

Góra Oliwna – wzniesienie położone 3 km na wschód od Jerozolimy, w odległości 1 km od murów miasta, po drugiej stronie doliny Cedronu jest górą świętej woli Boga i górą „królowania”, do którego zdąża się przez uniżenie, cierpienie i śmierć, miejscem wygłoszenia mowy eschatologicznej, wreszcie miejscem wniebowstąpienia Jezusa¹⁹.

Kalwaria – Golgota, Miejsce Czaszki – miejsce poza murami Jerozolimy, na którym ukrzyżowano Jezusa, góra miłości wiernej aż po śmierć; góra śmierci, która stała się bramą życia²⁰.

Karmel – góra kontemplacji, modlitwy i ofiary. To tutaj Eliasz walczył w IX wieku przed Chrystusem o kult Jahwe²¹.

3) Rozmiary: św. Mateusz – 107 wierszy, św. Łukasz – 30 wierszy.

4) Treść: szczególne różnice dotyczą wstępu. Podczas gdy u św. Mateusza składa się on z 8 (9) błogosławieństw, u św. Łukasza – z 4 błogosławieństw i 4 przestróg²².

Pomimo oczywistych różnic dość powszechnie przyjmuje się, że chodzi o to samo Kazanie. Świadczy o tym ta sama problematyka, identyczne, przytoczone obrazy, czy wreszcie przykłady ilustrujące zasady nowej moralności. Kontekst chronologiczny Kazania wydaje się być lepszy u św. Łukasza. Właściwe zrozumienie Kazania na Górze domagało się tego, by było poprzedzone wstępnymi pouczeniami oraz cudownymi czynami przygotowującymi ludzi na przyjęcie Kazania. Gdy chodzi o zawartość, to wydaje się,

¹⁸ Zob. Wj 3,19-40; B.M. Metzger, M.D. Coogan, *Słownik...*, dz. cyt., 733-734; H. Langkammer, *Mały słownik biblijny*, Wrocław 1993, 178; X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego...*, dz. cyt., 593.

¹⁹ Zob. Mt 21,2; 24,3; 26,30; Mk 11,1; 13,3; 14,26; Łk 19,29; 19,37; 21,37; 22,39; J 8,1; A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny Słownik Biblijny*, Warszawa 1995, 395; X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego...*, dz. cyt., 281; H. Langkammer, *Mały...*, dz. cyt., 71.

²⁰ Zob. Mt 27,33; Mk 15,22; Łk 23,33; J 19,17; X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego...*, dz. cyt., 277; A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny...*, dz. cyt., 729; B.M. Metzger, M.D. Coogan, *Słownik...*, dz. cyt., 199; H. Langkammer, *Słownik...*, dz. cyt., 64.

²¹ Zob. 1 Krl 19,8-14; A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny...*, dz. cyt., 543; X. Léon-Dufour (red.), *Słownik teologii...*, dz. cyt., 301.

²² Św. Łukasz celowo podzielił je na błogosławieństwa i przestrogi, co z punktu widzenia estetyki literackiej, na którą św. Łukasz był z pewnością bardziej wrażliwy niż św. Mateusz, uznaje należy za pewien pozytywny. Zob. K. Romaniuk, *Objaśnienia...*, dz. cyt., 25.

że nie było ono ani takie zwięzłe, jak prezentuje św. Łukasz, ani tak obszerne, jak u św. Mateusza²³.

2. Autentyczność logiów Jezusowych zamieszczonych w Mt 5-7

W świetle współczesnych badań egzegetycznych, już jako pewną przyjęliśmy pracę redakcyjną samego św. Mateusza²⁴, co do Kazania na Górze, ale i całej Ewangelii. Zasadnicza praca polegała na klasyfikacji i zestawieniu logiów Jezusa, które wypowiedział On w różnych okolicznościach miejsca, czasu i do różnych ludzi. Bardzo często były to logia pojedyncze, jako odpowiedzi Jezusa na pytania uczniów lub tłumów²⁵. Było fizyczną niemożliwością, aby Apostołowie i uczniowie Chrystusa zapamiętali słowo w słowo wszystkie wypowiedzi Chrystusa. Dodatkową trudność sprawiła konieczność przekształcenia semickiego sposobu mówienia (Pan Jezus przemawiał po aramejsku) w grecki, kiedy ok. 42 roku Ewangelię zaczęto głosić w języku greckim²⁶. Sztuczna systematyzacja logiów dokonana przez św. Mateusza nie wpłynęła jednak ujemnie na wierność w przytaczaniu poszczególnych słów²⁷. Autor z wielkim pietyzmem odnosi się do słów Mistrza, co wyraziło się w pilnym ich zebraniu i wiernym przekazywaniu. U św. Mateusza, bardziej niż u pozostałych synoptyków, poprzez szatę grecką przebijają się ipsissima verba Jesu, czyli autentyczne, przez samego Jezusa wypowiedziane słowa bez żadnych elementów redakcyjnych. W Kazaniu na Górze widać to w różnego typu semityzmach²⁸, jak inkluzje, paralele czy rytmika.

²³ Por. J. Kudasiewicz, *Kazanie...*, dz. cyt., 570; K. Romaniuk, *Objaśnienia...*, dz. cyt., 24.

²⁴ „Mateusz” jest imieniem hebrajskim i oznacza „dar Jahwe”. Tylko autor pierwszej Ewangelii określa bliżej Mateusza, dodając do imienia słowo „celnik”. Por. M. Bocian, *Leksykon postaci biblijnych*, Kraków 1996, 377; A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny...*, dz. cyt., 707; X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego...*, dz. cyt., 385.

²⁵ Zob. J. Kudasiewicz, *Biblia...*, dz. cyt., 377.

²⁶ Chodzi tutaj o popularny język grecki, zrozumiały dla ludzi ówczesnego świata kulturalnego, a także dla większości zwyczajnych ludzi. Zob. R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp...*, dz. cyt., 174; M. Bednarz, *Ewangelie...*, dz. cyt., 195.

²⁷ Zob. J. Kudasiewicz, *Kazanie...*, dz. cyt., 572; H. Langkammer, *Etyka...*, dz. cyt., 106; J. Drozd, *Błogosławieństwa...* dz. cyt., 41-42.

²⁸ Semityzmy - są to terminy oraz zwroty w Nowym Testamencie wykazujące wpływ myśli semickiej i stylu aramejskiego. Zob. X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego...*, dz. cyt., 562.

Inkluzja

Tę technikę literacką z zamiłowaniem stosowali Semici²⁹, a jej geneza sięga również ustnego przekazu. Inkluzja, jak wskazuje sama etymologia słowa, polega na zamknięciu pewnej całości literackiej między dwa identyczne lub analogiczne słowa lub formuły³⁰. Jest cechą charakterystyczną stylu Ewangelii Mateusza, w Kazaniu na Górze inkluzje odnajdujemy w 6,18 -21 i 7,16-20³¹.

Paralelizmy

Paralelizmy, które również zaliczamy do semityzmów Kazania na Górze, są zaś cechą charakterystyczną poezji hebrajskiej³², a także znakiem ustnego przekazu. Przykłady paralelizmów spotyka się wprawdzie i u pozostałych synoptyków, u Mateusza jednak są one najliczniejsze i zapisane są w formie semickiej. Mateusz w swojej Ewangelii stosuje trzy rodzaje paralelizmów: synonimiczny – wiersze obydwu stychów wyrażają tę samą myśl różnymi słowami (Mt 10,41), antytetyczny – wiersz drugi jest w stosunku przeciwnym do pierwszego (Mt 7,24-27) i syntetyczny – idea pierwszego wiersza rozwinięta jest w drugim (Mt 10,40)³³. Niekiedy w jednej perykopie można spotkać wszystkie trzy paralelizmy, np. ma to miejsce w Mt 10,37-41. W Kazaniu na Górze paralelizmy odnajdujemy w 5,19n; 6,19-24; 7,17-19.24-27.

Rytmika

Podobnie, jak inkluzje i paralelizmy, tak i ślady rytmiki spotykane w zapisanym przez Mateusza Kazaniu na Górze świadczą

²⁹ Sem (imię) (Semici), najstarszy syn Noego (Rdz 5,32). Semici (Rdz 10,21nn), grupa ludów zamieszkujących Azję Mniejszą i należących do tej samej rodziny językowej. Zob. A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny...*, dz. cyt., 1189.

³⁰ Zob. H. Szkiłdź (red.), *Słownik wyrazów obcych*, Warszawa, 1980, 307; M. Bednarz, *Ewangelie...*, dz. cyt., 197; R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp...*, dz. cyt., 180.

³¹ Łukasz nie lubi takiego sposobu pisania, a Marek w miejscach paralelnych bardzo chętnie unika inkluzji. Np. u Mateusza 16, 6.11 jest wyraźna inkluzja, w której formułę zamykającą stanowi zdanie: „Strzeżcie się kwasu faryzeuszów i saduceuszów”. Marek w miejscu paralelnym (Mk 8,15-20) nie ma tej inkluzji. Por. R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp...*, dz. cyt., 180-181.

³² Por. R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp...*, dz. cyt., 181; M. Bednarz, *Ewangelie...*, dz. cyt., 198. Na temat samej poezji hebrajskiej można przeczytać w: L. Stachowiak (red.), *Wstęp do Starego Testamentu*, Poznań 1990, 39; G. von Rad, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, 97; 187; 280; 284; 333; 334; 375; 389; 628.

³³ Na temat paralelizmów i ich poszczególnych rodzajów można przeczytać w: L. Stachowiak (red.), *Wstęp...*, dz. cyt., 39; M. Peter, *Wykład Pisma Świętego Starego Testamentu*, Poznań-Warszawa 1978, 298-299.

o autentyczności słów wypowiedzianych przez Jezusa. Rytmikę odnajdujemy u wszystkich synoptyków, ale znowu u Mateusza mamy najwięcej i najwierniej zachowanych jej przykładów³⁴. Do ciekawszych należą: stroficzne rozłożenie błogosławieństw (Mt 5,3-10) z inkluzją „Królestwo Niebieskie”, mowa Chrystusa o Belzebubie (Mt 12,25-32), „biada” niepokutującym miastom (Mt 11,21-24) i obietnica przekazania prymatu (Mt 16,17-19).

Rytmika Kazania na Górze: Mt 5,3-10, podobnie jak paralelizmy, jest cechą poezji hebrajskiej. Polega ona na stałym układzie następstw tonicznych akcentów; każdy wiersz hebrajski składa się ze stałej liczby akcentów niezależnie od sylab nieakcentowanych. Szczególne miejsce zajmuje ona w psalmach oraz w literaturze prorockiej, w tych właśnie częściach, które wcześniej głośzono żywym słowem, a dopiero później spisano. Rytmika jest więc śladem ustnego nauczania i ustnego przekazu tradycji; jest echem źródeł tj. nauczania samego Jezusa, bo trudno przypuszczać, że elementy rytmiczne są wyłącznie dziełem redaktora Ewangelii. Układ rytmiczny i stroficzny ułatwiał utrwalanie w pamięci zasłyszanych słów³⁵.

Inkluzje, paralelizmy i rytmika są śladami nauczania ustnego i autentycznych słów Pana. Obrazowość mowy, świeżość i oryginalność ujęcia, wielki autorytet i żar wskazują na jedyną w swoim rodzaju osobowość religijną. Tylko w ustach Jezusa są one zrozumiałe. Praca redakcyjna św. Mateusza dotyczy zaś drugorzędnych szczegółów³⁶.

3. Struktura Kazania na Górze

Poprawne odczytanie treści teologicznej Kazania na Górze musi być jeszcze poprzedzone refleksją dotyczącą jego struktury. O wielkich trudnościach, jakie sprawia to zagadnienie, świadczy fakt istnienia bardzo wielu propozycji podziału Kazania.

Wielu badaczy sugerowało podział tematyczny, oparty na kategoriach myślenia zachodniego. Nie uwzględniano jednak wówczas semickiej mentalności autora. Nie szukano również obiektywnych

elementów strukturalnych, jak np. te same słowa lub zdania powtarzające się w Kazaniu. Niepowodzenie podziałów tematycznych zmusiło egzegetów do szukania obiektywnej metody, obiektywnego kryterium. Według wielu tym kryterium winno być nie aktualne kazanie, lecz najbardziej pierwotny przedmateuszowy schemat³⁷. Schemat mowy pierwotnej oddał jednak tylko ideę źródła, nie docenił natomiast wkładu redakcyjnego redaktora - Mateusza. Wydaje się więc, że badanie planu Kazania na Górze trzeba postawić na płaszczyźnie redakcji, a nie substratu źródłowego. Na płaszczyźnie redakcji najbardziej ujawnia się jedność kazania:

1. Uroczysty wstęp
2. Umiejscowienie na górze
3. Świadomie wprowadzone zakończenie, mówiące o zachowaniu słów Kazania Jezusa³⁸.

Przyjmując podział strukturalny na poziomie redakcji, przyjmujemy jednocześnie fakt, że św. Mateusz wykorzystywał niektóre już wcześniej uporządkowane fragmenty. Formułą strukturalną dzielącą Kazanie na Górze na części jest prawie identyczna wzmianka o Ojcu niebieskim³⁹, lub Ojcu w niebie (Mt 5,16; 5,48; 7,11)⁴⁰. Ponieważ początek Kazania na Górze (Mt 5,1) i jego koniec są wyraźnie zaznaczone (Mt 7,28), dlatego, zgodnie z zamiarem redaktora, możemy Kazanie podzielić na następujące części:

1. Mt 5, 1-16 – Błogosławieństwa, jako zbiór nakazów etycznych.
2. Mt 5,17-48 – Centralnym tematem jest sprawiedliwość uczniów.
3. Mt 6,1-7,11 – Praktyki prawdziwej sprawiedliwości (jałmużna, post, modlitwa).
4. Mt 7,12-18 – Wezwanie do czynu etycznego⁴¹.

³⁷ Tego zdania był m.in. J. Dupont, który twierdził, że do odkrycia struktury Kazania konieczne jest pominięcie fragmentów dołączonych przez samego Mateusza do pierwotnej formy kazania. Zob. A. Kowalczyk, *Wpływ typologii oraz tekstów Starego Testamentu na redakcję Ewangelii św. Mateusza*, Gdańsk 1993, 156.

³⁸ Zob. J. Kudasiewicz, *Biblia...*, dz. cyt., 381.

³⁹ Św. Mateusz z wyjątkowym upodobaniem używa terminu „Ojciec”. Ze słowem „Ojciec” Mateusz zestawia inny ulubiony przez siebie rzeczownik „wola” (zestawienie takie w Ewangelii wg św. Mateusza odnajdujemy 6 razy). Termin ten, podkreślmy, zestawia z Ojcem, nie z Bogiem. Por. T.M. Dąbek, *Prawo Ducha, które daje życie w Chrystusie Jezusie, wyzwoliło nas spod prawa grzechu i śmierci* (por. Rz 8,2), ACr 26 (1994), 175; R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp...*, dz. cyt., 175-176; R.P. Gryziec, *Według świętego Mateusza*, Kraków 1998, 81.

⁴⁰ Zob. C.M. Martini, *Ewangelia u źródeł*, Kraków 1995, 22-24.

⁴¹ Zob. J. Kudasiewicz, *Kazanie...*, dz. cyt., 573. Ten sam podział proponuje również H. Lang-

³⁴ Por. M. Bednarz, *Ewangelie...*, dz. cyt., 198.

³⁵ Por. R. Rubinkiewicz (red.), *Wstęp...*, dz. cyt., 182.

³⁶ Zob. J. Kudasiewicz, *Kazanie...*, dz. cyt., 572.

W związku z tym podziałem Kazania na Górze poważną trudność zauważył A. Kowalczyk, a mianowicie to, że nie w każdym wypadku formuła, o którą chodzi, zamyka sekcję. Nie zamyka sekcji w Mt 6,1.14.32⁴².

Przedstawienie innych hipotez dotyczących struktury omawianego Kazania na Górze zajęłoby dużo miejsca, dlatego wybieram tylko te, które mogą być przykładem pewnego typu kryterium redakcyjnego, oraz te, które należą od najnowszych propozycji.

Jedną z propozycji jest hipoteza, że Mateusz oparł strukturę Kazania na zasadzie symetrii. Wśród współczesnych egzegetów taką strukturę Kazania na Górze proponuje Y. Simoens⁴³:

- A. Błogosławieństwa, tytuły, obietnice, prawo - prorocy (Mt 5,3-20)
- B. Prawo (Mt 5,21-48)
- C. Uczynki (Mt 6,1-18)
- D. Najważniejsze przykazanie (Mt 6,19-24)
- C'. Uczynki (Mt 6,25-34)
- B'. Prawo (Mt 7,1-11)
- A'. Prawo – prorocy, tytuły, obietnice, błogosławieństwa – groźby (Mt 7,12-27).

W zaproponowanym przez siebie podziale Kazania na Górze W.C. Allen⁴⁴ proponuje siedem części, zwracając uwagę na trzykrotnie pojawiającą się w nich liczbę trzy:

1. Dziesięć błogosławieństw (Mt 5,3-12)
2. Dwie metafory o uczniach (Mt 5,13-16)
3. Chrześcijaństwo i Prawo: zasada (Mt 5,17-20) oraz pięć zastosowań (Mt 5,21-48)
4. Trzy ilustracje sprawiedliwości chrześcijańskiej (Mt 6,1-18)
5. Trzy zakazy (Mt 6,19-34; 7,1.6)
6. Trzy nakazy (Mt 7,7-12.13-14.15-23)
7. Zakończenie: przypowieść o domu na skale (Mt 7,24-27).

Również T. Soiron⁴⁵ był przekonany, że zasadniczą rolę w strukturze Kazania na Górze spełnia liczba siedem⁴⁶. Kazanie według

niego można podzielić na: wstęp, trzy części zawierające każda po siedem sekcji, oraz zakończenie.

Wstęp (Mt 5,3-15): błogosławieństwa i logiony o soli i lampie

Część pierwsza (Mt 5,17-48): doskonałość nowej sprawiedliwości siedem sekcji: Mt 5,17-20.21-26.27-30.31-32.33-37.38-42.43-48

Część druga (Mt 6,1-34): wypełnienie nowej sprawiedliwości siedem sekcji: 6,1-4.5-15.16-18.22-23.24.25-34

Część trzecia (Mt 7,1-23): wartość i konieczność nowej sprawiedliwości

siedem sekcji: 7,1-5.6.7-11.13-14.15-20.21-23

Zakończenie (Mt 7,24-27): przypowieść o domu na skale.

X. Léon-Dufour⁴⁷ podaje strukturę bardzo ogólną:

Wstęp (Mt 5,3-16)

Nowa doskonałość (Mt 5,17-48)

Wyższe wymagania Królestwa (Mt 6,1-34)

Ostrzeżenia i zachęty (Mt 7,1-24).

Ogólny podział Kazania na Górze proponuje też U. Luz⁴⁸, ograniczając się do określenia w nim nie więcej jak trzech części:

1. Wprowadzenie (Mt 5,1-16)
2. Część główna (Mt 5,17-7,12)
3. Upomnienie końcowe (Mt 7,13-29).

J. Lambrecht⁴⁹ proponuje natomiast podział Kazania na pięć części:

1. Błogosławieństwa (Mt 5,3-16)
2. Antytezy (Mt 5,17-48)
3. Czystość zamiarów i modlitwa (Mt 6,1-18)
4. O co się troszczyć (Mt 6,19-7,12)
5. Droga do życia (Mt 7,13-27).

M. Làconi⁵⁰ uważa, że św. Mateusz za pomocą kompozycji Kazania na Górze stara się ukazać, na jakich dwóch głównych zasadach powinno opierać się życie chrześcijańskie. Te zasady przedstawione

kammer. Por. H. Langkammer, *Etyka...*, dz. cyt., 106.

⁴² Por. A. Kowalczyk, *Wpływ...*, dz. cyt., 158.

⁴³ Por. tamże, 154-155.

⁴⁴ Por. tamże, 155.

⁴⁵ Por. tamże, 155.

⁴⁶ Liczba siedem, która wyrażała całość i kompletność, była niezwykle symboliczna w kulturze

żydowskiej czasów Chrystusa. Redaktor Ewangelii wg św. Mateusza z wielkim upodobaniem stosował tę właśnie liczbę: Mt 1,17; 6,9-13; 12,45; 15,32-39; 18,21-22. Por. E. Szymanek, *Wykład...*, dz. cyt., 185; M. Bednarz, *Ewangelie...*, dz. cyt., 33.

⁴⁷ Por. tamże, 156.

⁴⁸ Por. A. Kowalczyk, *Wpływ...*, dz. cyt., 158.

⁴⁹ Por. tamże.

⁵⁰ Por. A. Kowalczyk, *Wpływ...*, dz. cyt., 156.

są w części pierwszej (miłość bliźniego) i w części trzeciej (obojętność wobec dóbr ziemskich), część druga mówi zaś o prawdziwej pobożności.

1. Wstęp (Mt 5,3-12): „Błogosławieństwa”
2. ... (Mt 5,13-16): „Sól ziemi i światło świata”
3. Część I (Mt 5,17-48): nowe Prawo
4. Część II (Mt 6,1-18): nowa sprawiedliwość
5. Część III: (Mt 6,19-34): obojętność wobec dóbr ziemskich
6. ... (Mt 7,1-12): „nie sądźcie”
7. Zakończenie (Mt 7,13-27): wprowadzić w życie tę naukę.

Wreszcie, na końcu, warto przedstawić strukturę zaproponowaną przez S. van Tilborg⁵¹. Uważa on natomiast, że w Kazaniu na Górze można wyróżnić, nie trzy, ale sześć grup tematycznych i a ich podstawie określić strukturę Kazania:

1. Cierpienie Ludu i jego zbawienie (Mt 5,3-16)
2. Prawo nowego Ludu (Mt 5,17-48)
3. Pełnienie sprawiedliwości (Mt 6,1-18)
4. Problem bogactwa i jego rozwiązanie (Mt 6,19-34)
5. Prawo nowego Ludu - wzajemne stosunki (Mt 7,1-12)
6. Nie słowa, lecz czyny (Mt 7,13-27).

4. Rodzaj literacki Kazania na Górze

Dzięki współczesnym badaniom literackim znane są formy głoszenia kerygmatu i nauczania w pierwotnym Kościele⁵². Rozróżniamy dzisiaj dwie podstawowe formy nauczania: kerygmat⁵³ – prokla-

macja, głoszenie fundamentalnych prawd o dziele zbawczym Chrystusa (np. 1 Kor 15,3-5: śmierć Jezusa za nasze grzechy wg prorocत्व, pogrzeb, zmartwychwstanie, ukazanie się Piotrowi, Dwunastu) i didache – nauczanie pogłębiające i rozwijające kerygmat, a więc bardziej szczegółowe i dokładniejsze. Kazanie na Górze należy zaliczyć do rodzaju literackiego zwanego didache lub katechezą⁵⁴. Pogląd ten podziela większość współczesnych badaczy katolickich i protestanckich⁵⁵. O Kazaniu możemy dalej powiedzieć, że jest wewnątrzchrześcijańską katechezą i jednocześnie parenezą przeznaczoną dla wspólnoty judeo-chrześcijańskiej jako pewien rodzaj katechizmowej mowy do uczniów, lub wprost jako katechizm uczniów, czy też katechizm dla katechumenów i nowo ochrzczonych⁵⁶. Określenie to jest słuszne, ponieważ Kazanie na Górze zawiera wszystkie istotne elementy didache, proklamując Prawo dla nowego Ludu Bożego.

Adhortacja apostolska *Verbum Domini* Ojca Świętego Benedykta XVI zachęca do rozkochania się na nowo w czytaniu słowa Bożego, aby codzienna lektura Pisma Świętego – lectio – stała się kapłańską pasją. Papież przypomina jednocześnie, by księga Pisma Świętego zajmowała główne miejsce w kapłańskim mieszkaniu (por. VD 4).

Dostojnemu Jubilatowi, Ks. Prałatowi Stefanowi Gibale, życzę, by przez codzienne czytanie Pisma Świętego, z miłością głosił słowo Boże i świadczył o nim całym swoim życiem.

Ks. dr Michał Borda
Dyrektor Wydziału Katechetycznego
Diecezji Sosnowieckiej

⁵¹ Por. tamże, 158-159.

⁵² Por. C. H. Dodd, *Prawo Chrystusa*, w: J. Kudasiewicz (red.), *Biblia dzisiaj*, Kraków 1969, 284-298; E. Szymanek, *Wykład...*, dz. cyt., 95.

⁵³ *Kerygmat* - oznacza z jednej strony głoszenie słowa, z drugiej zaś to, co zostało powiedziane i ogłoszone, a więc treść nauczania. W gruncie rzeczy chodzi jednak zawsze o jedno i drugie: akt i treść nauczania, tak że kerygmatu nie można, pod względem treści, określić jako dokładnie zdefiniowanej „nauki”, gdyż zawsze zakłada jednocześnie wiarę i świadectwo tego, kto je głosi, i tego, kto go słucha (np. 1 Kor 2,4). Mimo to można głoszoną treść kerygmatu określić jako „orędzie o Jezusie Chrystusie” (Rz 16,25). Jezus, będąc najpierw sam głosicielem kerygmatu o panowaniu Boga, stał się następnie treścią kerygmatu o zbawczej bliskości Boga. Wynika stąd, że w kerygmacie chrześcijańskim nie chodzi o głoszenie ponadczasowej, powszechnie uznanej abstrakcyjnej prawdy, ale o historycznie niepowtarzalną rzeczywistość Osoby Jezusa Chrystusa, który każdego wzywa do zmiany sposobu myślenia i do nowego początku. Kerygmat jest zatem radosną nowiną dla każdego, kto jej słucha i chce jej żyć. Por. A. Grabner-Haider (red.), *Praktyczny...*, dz. cyt., 552-553; X. Léon-Dufour, *Słownik Nowego...*, dz. cyt., 338; F. Lage, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., 19; H. Langkammer, *Mały...*, dz. cyt., 98-99; K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały...*, dz. cyt., 208-209.

⁵⁴ W. Harrington o Kazaniu na Górze mówi nawet jako o klasycznym przykładzie didache czyli zbiorze powiedzeń Jezusa, zestawionych dla celów formacji chrześcijańskiej, który służył prawdopodobnie do szkolenia katechumenów lub dalszego pouczenia nowo ochrzczonych. Por. W. Harrington, *Klucz...*, dz. cyt., 397.

⁵⁵ Zob. m. in.: J. Kudasiewicz, *Biblia...*, dz. cyt., 383-384; F. Lage, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., 19; H. Langkammer, *Teologia Nowego Testamentu*, cz. I, Wrocław 1985, 154; H. Muszyński, *Z problematyki etosu biblijnego*, w: *Studia z biblistyki*, t. II, Warszawa 1980, 48; J. Drozd, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., 59-61; E. Szymanek, *Wykład...*, dz. cyt., 95; R.L. Recalde, *Błogosławieństwa - Ewangelia i program życia*, Com 6 (1986) 5 (35), 22; H. Langkammer, *Słownik...*, dz. cyt., 86-87; K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały...*, dz. cyt., 207; A. Jankowski, *Trwajcie...*, dz. cyt., 54.

⁵⁶ Por. J. Kudasiewicz, *Kazanie...*, dz. cyt., 582; R.L. Recalde, *Błogosławieństwa...*, dz. cyt., 22.